

Поліна Штимак,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
інституту заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Оксана Христюк,
старший викладач кафедри психології
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЯ ДОВІРИ ДО ПРАВОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЄС

Успішна імплементація *acquis communautaire* ЄС в Україні неможлива без стійкої довіри громадян до правових інституцій. Довіра забезпечує добровільне дотримання норм, знижує адміністративні витрати контролю та підвищує конкурентоспроможність бізнес-середовища [4, с. 11]. Водночас дефіцит довіри до національної судової системи (постійно < 30 %) залишається однією з головних перешкод для інвестицій і розвитку підприємництва [2, с. 5]. Парадоксально, що довіра українців до інституцій ЄС утричі вища, ніж до власних органів влади [3, с. 2]. Це створює унікальне «вікно можливостей» для реформ, але й загрозу фрустрації, якщо швидкі зміни не відбудуться.

Довіра в юридичній психології визначається як очікування справедливого, передбачуваного та неупередженого застосування права, підтверджене досвідом взаємодії з інституціями [5, с. 29]. Вона має когнітивний (оцінка компетентності), емоційний (відчуття безпеки) та поведінковий (готовність до кооперації) компоненти. Слід зазначити, що на макрорівні довіра формується через:

- процедурну справедливість - сприйняття людиною процесу ухвалення рішень як нейтрального й уважного [4, с. 12];
- легітимність - усвідомлене визнання громадянами права інституцій на владні рішення [1, с. 14];
- культурно-ціннісні орієнтації - притаманні суспільству норми правової культури та історичний досвід взаємодії з державою [6, с. 5].

У державах-членах ЄС частка громадян, які визнають незалежність судів, коливається 55-90 % (EU Justice Scoreboard-2023) [1, с. 25]. Високий рівень довіри базується на багаторічній практиці прозорих процедур, ефективних антикорупційних механізмів і сталій комунікації результатів правосуддя. Для підприємців це означає прогнозованість регуляторних рішень та реальний захист прав власності, що позитивно позначається на інвестиційній активності [1, с. 36].

Щодо актуального стану довіри в Україні, то за результатами опитувань 2024 р. українцям притаманна:

1. низька інституційна довіра до судів (27 %) і правоохоронних органів (23 %) [2, с. 8];

2. висока довіра до Європейського Союзу (60 %) та Європарламенту (47 %) [3, с. 2];

3. прагнення до європейських цінностей, особливо серед молоді, що корелює з позитивною установкою на верховенство права [6, с. 7].

4. За результатами всеукраїнського опитування Фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова (15–20 червня 2024 р.) судам довіряє лише 17 %, правоохоронним органам - 49 %, Кабінету Міністрів - 29 %, тоді як інституціям Європейського Союзу - 60 % [3, с. 2].

Дослідження ССЈЕ вказує, що критичним індикатором легітимності судової влади в перехідних демократіях є саме сприйняття процедур, а не результатів рішень [1, с. 16]. Таким чином, для України ключовим залишається підвищення якості та публічності судових процесів, що безпосередньо впливатиме на психологічне відновлення довіри.

Психологічні механізми формування довіри у процесі євроінтеграції включають наступні аспекти:

- когнітивний, що містить усвідомлення суб'єктом переваг європейських стандартів (захист прав, чесна конкуренція). Підсилюється через правопросвітницькі кампанії та кейси успішної імплементації норм ЄС у регіонах [7, с. 41].

- афективний, забезпечує емоційне ототожнення з європейською спільнотою як «простором справедливості». Підвищується через символічні акти (статус кандидата, початок переговорів) та співпрацю із європейськими омбудсменськими структурами [6, с. 9].

- поведінковий, що включає готовність підприємців дотримуватися нових регуляцій (податкових, екологічних, трудових), якщо вони бачать реальну можливість захистити свої права у суді. Підкріплюється прецедентами ефективного судового захисту бізнесу проти органів влади [2, с. 12].

До основних причин ускладнення психологічної адаптації підприємців до українського правового середовища:

1. Затяжні реформи: невідповідність між швидкістю нормативних змін та повільністю судової трансформації може спричинити «втомлену недовіру» [2, с. 15].

2. Інформаційний вакуум: відсутність системної комунікації результатів реформ стимулює міфи й підриває легітимність органів влади [7, с. 43].

3. Стереотип недоброчесності: історичний досвід вибіркового правозастосування формує установку на обходження правил, що складно долається лише законодавчими змінами [5, с. 30].

На нашу думку, практичними орієнтирами зростання довіри є:

- Запровадження КРІ процедурної справедливості: обов'язкова публікація статистики часу розгляду справ, частки виконаних рішень судів, показників зворотного зв'язку учасників процесу [1, с. 27].

- Антикорупційна цифровізація: розширення системи Е-Court та відкритих реєстрів власності скорочує «простір непрозорості» й підвищує контроль громадськості [2, с. 18].

- Правопросвітницькі платформи для бізнесу: навчальні модулі щодо практики судів ЄС і кейси успішного захисту підприємницьких прав сприяють когнітивному закріпленню довіри [7, с. 44].

- Інституційна комунікація: регулярні звіти про досягнуті етапи у виконанні рекомендацій Єврокомісії формують емоційний ресурс оптимізму та відчуття руху вперед [6, с. 10].

Отже, довіра до правового середовища є надзвичайно важливою для успіху економічних реформ та розвитку підприємництва в умовах євроінтеграції. Її формування залежить від поєднання процедурної справедливості, ефективної комунікації та демонстраційної доброчесності інституцій. Позитивний образ європейських правових інституцій слугує психологічним каталізатором, однак без реальних змін у національній системі правосуддя він ризикує трансформуватися у фрустрацію. Комплексні заходи, орієнтовані на культурну, афективну та поведінкову компоненти довіри, здатні забезпечити стійке прийняття європейських норм і, зрештою, підвищити конкурентоспроможність українського підприємництва.

Список використаних джерел

1. Consultative Council of European Judges. Opinion No. 18 on the Position of the Judiciary and its Relations with the Other Powers of State in a Modern Democracy. Strasbourg, 2015. 32 p.

2. Смалюк Р. Матриця українського правосуддя: оцінка системи за методикою EU Justice Scoreboard 2022. Київ: РПР, 2022. 21 с.

3. Фонд «Демократичні ініціативи»; Центр Разумкова. Українці та європейська ідентичність: результати опитування 15-20 червня 2024 р. Київ, 2024. 8 с.

4. Tyler T. R. Procedural Justice and the Courts. *Court Review*. 2013. Vol. 49. P. 8-14.

5. Настояща У. В. Психологічні аспекти правової свідомості як детермінанти особистості співробітника ДКВС // *Юридична психологія*. 2018. № 2(22). С. 28-30.

6. Onuch O. Ukrainians' Unwavering Path Toward the EU. Brussels: Carnegie Europe, 2024. 15 p.

7. European Commission. Ukraine 2023 Report. Brussels: EC, 2023. 160 p.